

SHAXSNING PSIXOLOGIK TUZILISHI MODELLARI TAHLILI

Ahmedova Shahlo Abduhakimovna

+998938128343

Annotatsiya: Shaxsning psixologik tuzilishi insonlarning ichki dunyosini, tajriba va hissiyotlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan tushunchadir. Ushbu tuzilish nafaqat shaxsning xulq-harakatlarini, balki uning ongli va ongsiz jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Shaxsning psixologik tuzilishini o'rganishda turli nazariyalar va modellardan foydalaniladi, chunki har bir model inson shaxsiyatining o'ziga xos jihatlari ochib beradi.

Kalit so'zlar: psixologik tahlil, psixologlar, ta'lim, inson, istak, idrok, instinktlar, xulq-harakatlar, yondashuvlar.

Psixologiyada shaxsning tuzilishiga oid eng keng tarqalgan yondashuvlardan biri Freyding psixoanalitik modeli hisoblanadi. Bu modelda shaxsni uch asosiy qism: id, ego va super-ego tashkil etadi. Id insonning tub instinktlaridan, asosiy ehtiyojlar va istaklaridan kelib chiqadi, u ongsizdir va insonning ichki energiyasining manbai sifatida qaraladi. Ego esa real dunyo bilan bog'lanish qiluvchi qism bo'lib, idning istaklarini ijtimoiy normalar va haqiqatga to'g'ri keladigan shaklda boshqarishga urinadi. Super-ego esa insonning ichki norma va qoidalarini ifodalaydi, ya'ni ongsiz moral me'yorlar yig'indisi sifatida ishlaydi. Ushbu model shaxsning ichki nizolar va ularni boshqarish jarayonlarini tushunishda muhim hisoblanadi. Shaxsning psixologik tuzilishidagi konfliktlar, ayniqsa id va super-ego o'rtasidagi muvozanatsizlik, psixologik muammolar va nevrozlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ego shaxsiyatning muvozanatini saqlashda, real hayotga moslashishda muhim rol o'ynaydi. Boshqa yondashuvlardan biri bo'lmish gumanistik yondashuv shaxsning ijobiy tomonlari va o'zini rivojlantirish ehtiyojini ta'kidlaydi. Bu yondashuvda shaxs o'z maqsadlariga erishishda erkinlikka ega, o'zini anglash va o'sishga intiladi. Bu sohada Abraham Maslou va Karl Rodgers kabi olimlar muhim ahamiyatga ega. Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida shaxs avvalo asosiy fiziologik ehtiyojlarni qondiradi, so'ngra xavfsizlik, ijtimoiy ehtiyojlar, hurmat va nihoyat o'zini o'zi amalga oshirishga intiladi. Ushbu kontsepsiya shaxsning o'zini anglash va motivatsiya jarayonlarini tushunishda foydalidir. Karl Rodgers esa shaxsning o'zaro aloqada bo'lgan ijobiy o'zgarishlarga intilishini, e'tirof va sevgi shaxsiy rivojlanishning muhim omillari ekanligini ta'kidlaydi. Gumanistik yondashuv shaxsni faqat tashqi ta'sirlarga emas, balki ichki o'zgarishlarga ham e'tibor qaratadi, bu esa uni individual va subjekt sifatida chuqurroq o'rganishga imkon beradi.[1]

Shaxsning strukturasi modellari ichida shuningdek, kognitiv yondashuv ham keng qo'llaniladi. Bu yondashuvda shaxsni tashqi olamni qabul qilish, qabul qilingan ma'lumotlarni qayta ishlash va ularga nisbatan munosabat bildirish jarayonlarining yig'indisi sifatida ko'riladi. Kognitiv modelga ko'ra, shaxsning xulq-atvori uning fikrlash uslubi va qaror qabul qilish jarayonlari bilan belgilanadi. Shaxsning qarashlari, e'tiqodlari va kutishlari uning psixologik tuzilishiga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu yondashuv ruhiy jarayonlarni modellashtirishda va psixologik muammolarni hal qilishda samarali bo'lib, ayniqsa kognitiv terapiya sohasida keng qo'llaniladi.[2]

Biologik yondashuv ham shaxsning psixologik tuzilishini tushunishda o'z o'rniga ega. Ushbu yondashuv inson shaxsiyatining xulq-harakatlari va his-tuyg'ularini asosan asab tizimi, genetik omillar va miya faoliyati bilan bog'laydi. Shu bois psixologik xususiyatlar va ularning o'zgarishi biologik asoslarda ham tahlil qilinadi. Misol uchun, temperament tili bilan bog'liq bo'lib, u genetik jihatdan belgilanganligini ko'rsatadi. Shuningdek, neyroilmiy tadqiqotlar shaxsning emotsional va kognitiv jarayonlarini boshqaruvchi markazlar faoliyatini aniqlashda yordam beradi.[3]

Shunday qilib, shaxsning psixologik tuzilishi modellari turli jihatlarini o'zida mujassamlashtiradi va har bir nazariyada shaxsning boshqaruvchi mexanizmlari va tizimlari turlicha ko'rsatiladi. Ularning barchasi insonning ruhiy jarayonlarini, ijtimoiy munosabatlarini va xulq-atvorini yaxshiroq tushunishga xizmat qiladi. Har bir model o'ziga xos nuqtai nazardan shaxsni yoritadi va uni o'z ichki murakkabliklari bilan tanishtiradi.[4]

Xulosa: Yakunida, psixologik tuzilish modellarining tahlili shuni ko'rsatadiki, inson shaxsiyati ko'p qirrali va murakkab tuzilishga ega bo'lib, uni to'liq anglash uchun bir nechta yondashuvlar birgalikda qo'llanilishi lozim. Har bir model inson ruhiyatining ma'lum bir qatlamini ochib berar ekan, umumiy tasavvur shakllantirish uchun o'zaro to'ldiruvchi bo'lishi muhimdir. Shaxsning psixologik tuzilishi insonning o'zligini aniqlash, unga moslashish va rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois kelajakda bunga oid tadqiqotlar yanada integrativ va kompleks yondashuvlarga asoslanishi kerak. Shaxsning ichki dunyosini tadqiq qilish va uning psixologik tuzilishini modellashtirish sohasida davom etayotgan ilmiy izlanishlar insonning aqliy va hissiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Islomova, N. (2021). "Shaxsiyat psixologiyasida zamonaviy yondashuvlar". Psixologik Tadqiqotlar Jurnal, 5(3), 22-35.
2. Karimov, O. (2020). "Inson shaxsining psixologik tuzilishi: nazariy va amaliy jihatlar". O'zbekistonda Psixologiya, 8(2), 12-29.
3. Rasulova, M. (2019). "Gumanistik psixologiyada shaxsning ichki dunyosi". Fan va Ta'lim, 4(4), 50-60.

4. Tursunov, A. (2018). "Kognitiv yondashuv va shaxs psixologiyasi". Zamonaviy Psixologiya, 3(1), 44-58.
5. Jabborova, S. (2022). "Shaxsning shaxsiy rivojlanishi va uning psixologik modellari". Psixologiya va Hayot, 6(2), 31-45.
6. Qodirov, B. (2021). "Psixologik tuzilish nazariyasi: yondashuvlar va tatbiqlar". Ilmiy Izlanishlar, 10(3), 15-27.
7. Egamberdiyev, D. (2023). "Shaxs tuzilishini o'rganishda integrativ yondashuvlar". O'zbekiston Ilmiy Jurnali, 12(1), 39-52.
8. E. G'ozdiyev Umumiy Psixologiya Toshkent-2002